

İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN PROPAGANDA FAALİYETLERİ VE YENİ GAZETE

Yrd.Doç. Dr. Abdullah İLGAZİ*

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve uygulanmaya başlaması üzerine, yer yer işgaller başlamıştır. Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin bu işgaller karşısındaki olumsuz tutumu, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere vatansever insanların büyük tepkisini çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'dan başlayarak Anadolu halkını bu kötü durumdan haberdar etmek üzere çalışmalarına başlaması üzerine, İstanbul Hükümeti izlediği yanlış ve korkak politikasını anlatmakta zorlanmıştır. Düşüncelerini anlatmak ve insanları etkilemek için Yeni Gazete'yi seçmiş ve bu amaç için kullanmıştır. Bu gazetenin başarılı olması ve yaygın bir şekilde halka ulaştırılması için devletin bütün olanaklarını kullanmaktan da geri kalmamıştır.

Anahtar Kelimeler

Mondros Mütarekesi, Padişah, Mustafa Kemal, Yeni Gazete, İstanbul Hükümeti, Anadolu, Basın.

* Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

ABSTRACT

After Mudros Armistice was signed and put into effect, the occupations started to occur in various parts of the country. The negative attitude of the Sultan and Istanbul Government, attracted enormous reactions of all patriots especially that of Mustafa Kemal Pasha. When Mustafa Kemal Pasha started his activities to inform the people in Anatolia of this unfavourable condition, the Government had difficulty in explaining their wrong and coward policies. They chose the 'Yeni Gazete' -a newspaper- to make their ideas public and have an effect on people and made use of this newspaper to reach this end. They did not refrain from using all the facilities of state to make this newspaper be read and their ideas be known by the public

Key Words

Armistice, Sultan, Mustafa Kemal Paşa, Yeni Gazete, Anadolu.

Giriş

Günümüzde, yönetim gücünü elinde tutan kuvvetlerin hemen yanı başında sayılan ve göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir yere sahip olan basın; radyo ve televizyon gibi çağdaş kitle iletişim araçlarının bulunmadığı günlerde, halkı bilinçlendirmek konusunda kullanılan en etkili araç olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında da, gerek ulusal birliğin ve bilincin oluşmasında¹ gerekse verilen bu büyük savaşın aleyhinde özellikle İstanbul'daki Padişah ve hükümet çevrelerince desteklenerek oluşan tepkileri ortadan kaldırmak için önemli bir rol oynamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında propaganda çalışmalarına önem vermiş, halkı bilinçlendirmede basının üstlendiği rolün önemine inanmış ve bundan yararlanma yoluna gitmiştir². Temsil Heyeti'nin görüş ve düşüncelerini duyurmak amacıyla çıkarılan İrade-i Milliye³ gazetesinin hem kuruluşunda hem de ilk yazılarının yazılmasında bizzat görev almıştır. Ulusal örgütlenme çalışmalarının merkezinin Sivas'tan Ankara'ya taşınmasından sonra da basına karşı ilgisi artarak devam etmiştir. Temsil Heyeti, Ankara'ya geldikten kısa bir süre sonra Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti⁴ tarafından çıkarılan ve bu cemiyetin yarı resmî yayın organı olarak çalışmalarını devam ettiren Hâ-

1 İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını*, Ankara 1981, s.40-41.

2 'Atatürk ve Basın' konusunda daha geniş bilgi için bkz: Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989.

3 Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından, 14 Eylül 1919'da Sivas'ta kurulmuş ve yazı işleri müdürlüğünü Mazhar Müfit Kansu üstlenmiştir. İlk yazıları Mustafa Kemal Paşa tarafından dikte ettirilen bu gazete, başlangıçta haftalık, bir süre haftada iki sayı ve daha sonraları da günlük olarak çıkmaya başlamıştır. Batı cephesinde askeri başarının kesinleştiği 1922 yılının sonlarına kadar yayın hayatını sürdürmüş ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı açık ve net bir şekilde destekleme konusunda büyük bir görev üstlenmiştir. (Bkz. İzzet Öztoprak, *a.g.e.*, s.11)

4 Amasya genelgesiyle toplanması kararlaştırılmış olan Sivas Kongresi'nin hazırlıkları çalışmaları Erzurum Kongresi sırasında devam etmiş ve 4 Eylülde Sivas'ta toplanmıştır. Ulusal direniş örgütlerini tek çatı altında birleştirmeyi amaçlayan bu kongrede Manda meselesi tartışılmış, Heyet-i Temsiliye üyelerinin sayısı artırılmıştır. En önemli kararlarından birisi olarak bütün Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin tek çatı altında birleştirilmeleri sağlanmıştır. 11 Eylül 1919 tarihinde alınan kararla "*Anadolu ve Rumeli'de müteşekkil bilumun Müdâfaa-i Hukuku Milliye vesâir milî ve vatanî millî cemiyetlerle Reddi İlhak heyetlerinin Sivas'ta 4 Eylül 335 ta-*

kimiyet-i Milliye⁵ gazetesi ve Anadolu Ajansı'nın⁶ kuruluşuna öncülük etmiştir.

Uzun süren ve ağır kayıplarla sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yöneticileri kendi iktidarlarını devam ettirmek amacıyla Mondros Mütarekesi'nin kabul edilemez koşullarını imza etmekte hiçbir sakınca görmemişlerdir⁷. İstanbul Hükümeti, bir taraftan Mustafa Kemal Paşa'nın⁸ öncülüğünde yürütülen ulusal çalışmaları en-

rihinde akdettikleri umumi kongre kararıyla - Anadolu ve Rumeli Müddâfaa-i Hukuk Cemiyeti - namı müştereki altında olmak ve hukuku milliye ve menafit Osmaniye'yi müdâfaa etmek üzere birleşmiştir." (Bkz. Faik Reşit Unat, "Anadolu ve Rumeli Müddâfaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşuna Dair Vesikalar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, sayı:1(Haziran 1941), s.6; Durmuş Yalçın ve Diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2000, s.176-177; Ayrıca bkz. Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1969, s.82-84)

5 Mustafa Kemal Paşa tarafından 10 Ocak 1920'de Ankara'da kurularak Recep Züh-tü'nün sorumluluğunda yayın hayatına başlayan bu gazete, Anadolu ve Rumeli Müddâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına haftada iki gün olarak basılmış daha sonra üç güne çıkarılmış ve 16 Şubat 1921'den başlamak üzere Cumartesi dışında günlük olarak çıkartılmıştır.

6 Ulusal bağımsızlık savaşını desteklemek amacıyla, Anadolu halkına ulusal savaş hakkında doğru ve düzenli bilgiler vermek, haklılığımızı bütün dünyaya duyurmak için Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle; Halide Edip Hanım ve Yunus Nadi'nin çalışmalarıyla 8 Nisan 1920'de Ankara'da kuruldu. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kadınlar Cemiyeti'ne gönderdiği 8.IV.1920 tarihli telgrafta, Anadolu Ajansının kurulduğunu açıklıyor ve kuruluş amacını; "... bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği millî ve mukaddes mücadele esnasında efradı ümmetin dahili ve harici en sahîh havadis ile tenviri ihtiyacı mübremi nazarı dikkat ve ehemmiyete alınmış ve binetice burada en salahiyettar zevattan mütrekkep bir heyeti mahsusada idaresinde ve (Anadolu Ajansı) unvanı altında bir müessese vücuda gelmiştir.." sözleriyle özetliyordu. (Ayrıca daha geniş bilgi için bkz.Yücel Özkaya, "Anadolu Ajansının Kurulması ve 1920 Nisan Tarihli Belgeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara 1984, cilt:1, sayı:2, s.587-607; Telgrafın tam metni için bkz. *Atatürk'ün Tamimi, Telgraf ve Beyannameleri, IV*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991, s.300)

7 Mustafa Kemal Paşa, "...Padişah ve Halife olan Vahdettin, soysuzlaşmış, kendini ve yalnız tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça önlemler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet, güçsüz, onursuz, korkak, yalnız padişahın isteklerine uymuş, onunla birlikte kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş." sözleriyle imzalanan mütareke karşısında, Padişah ve Hükümeti'nin almış olduğu tavır çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, Cilt:1, Ankara 1989, s.3)

8 Afetinan, Mustafa Kemal Atatürk'ün basına duyduğu yakın ilgiyi şu sözlerle açıklamaktadır: "O, hayatta atıldığı zaman Mustafa Kemal adı ile istibdat devrinin askeri mektebinde gazete çıkarmaya heves eden ve buna daha o zamanlarda büyük ehemmiyet veren bir tale-

gellemek, diğer taraftan ülkeye zarar veren tutum ve davranışlarını Türk halkına kabul ettirmek için basından yararlanmıştır. Bu çalışmamızda, İstanbul Hükümeti'nin bu amaç için kullanmak istediği bir gazeteyle olan ilişkileri üzerinde duracak ve aynı zamanda konuyla ilgili çok önemli bazı belgelere yer vereceğiz

1. Yeni Gazete

20 Ağustos 1324 (1908)-17 Ağustos 1335(1919) tarihleri arasında günlük olarak çıkarılan ve yaklaşık on bir yıl yayın hayatını sürdüren Yeni Gazete'nin 1 Recep 1337/20 Nisan 1919 tarihli nüshasında yer alan diğer bilgiler şunlardır:

Sahibi ve Sermuharriri: Abdullah Zühtü

Basım Yeri: İstanbul, İlhâmi ve Fevzi Matbaası,

Telefon Numarası: İstanbul,1997

Telgraf adresi: İstanbul, Yeni Gazete

Abone Şerâidi: İstanbul vilâyetleri için: Seneliği 650, altı aylık 360, üç aylık 190 kuruştur.

Memâlik-i Ecnebiye için seneliği 840, altı aylığı 460, üç aylığı 420 kuruştur.⁹

2. İstanbul Hükümeti ile İlişkisi

İstanbul Hükümeti, Anadolu'daki Kurtuluş çalışmalarını engellemek için eldeki bütün devlet imkanlarını kullanmakla kalmamış; aynı zaman-

be olduğunu söylerdi. O, devrin icabı olarak hür fikirlerini, gizli de olsa, teksir ederek yazılan gazetelerde arkadaşlarına okutmaktan büyük fayda ümit etmişti. O, hayatta atıldığı zamanda, İstanbul'da gazete çıkarmağa teşebbüs ettiğini anlatırdı. Mınber) Asker kumandan ve Cumhuriyet başkanı iken ise, gazeteci arkadaşlarına verdiği değerini çok fazla olduğu yakınında bulunanlar bilirler" (Bkz. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler**, Dördüncü Baskı, Ankara: T.İ.Bankası Yay., 1984, s.289.)

9 Yeni Gazete, 15 Ağustos 1919, no: 1818-254(Bkz.Ek:1a,b)

da basından da yararlanma yoluna gitmiştir¹⁰. Bir taraftan Anadolu'daki çalışmaları destekleyen gazeteler¹¹ üzerinde büyük bir baskı kurmuş¹² diğer taraftan da bazı çıkarlar karşılığında İstanbul'da çıkan gazeteleri kendi yanına çekmiştir. Bu çalışmalarda başarılı olduğu da söylenebilir.

İstanbul Hükümeti'nin daha da ileri giderek Yeni Gazete'yi, halka ulaşmak ve benimsemiş olduğu düşünceler doğrultusunda propaganda yapmak üzere kullandığını görüyoruz. Dâhiliye Vekâleti'nin valiliklere göndermiş olduğu telgraflarda hükümet yanısı olarak yayın yaptığı anlaşılan Yeni Gazete'nin resmen bu amaç için kullanıldığı anlaşılmaktadır¹³. Adana, Maraş, Edirne, Ayıntâb ve diğer vilayetlere gönderilen bu telgraflarda¹⁴ yer alan 'Hükümet, mürevvic-i efkâr olmak üzere Yeni Gazete'yi intihâb etti...' sözleri¹⁵, konuyu açık bir şekilde ortaya koymaktadır

Dâhiliye Nezâreti, Yeni Gazete'nin verilen görevde başarılı olması için diğer nezaretlerce desteklenmesi gerektiği üzerinde durmuş ve bu konuda da çalışmalarda bulunmuştur¹⁶. Dâhiliye Nezâretinden Dâhiliye Nâzırı imzasıyla Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretine gönderilen 16 Nisan 1335 ta-

10 İstanbul'da ve özellikle işgal bölgelerinde çıkarılan gazetelerin İstanbul Hükümeti ve yabancı kuvvetlerin baskıları altında yayınlarını sürdürdüklerini kabul etmek gerekir.

11 Kurtuluş Savaşı'ndan yana olan ve Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'aki çalışmalarını destekleyen gazete ve dergiler şunlardır: İstanbul: Tasvir-i Efkâr, Vakit, İkdâm, İleri, Yeni Gün, Akşam gazeteleri ile Sebülürreşat dergisi; Anadolu: Alemdar, Babalık (Konya), Albayrak (Erzurum), Öğüt (Afyon-Konya), Açıksöz, İrade-i Milliye, Hâkimiyet-i Milliye, İzmir'e Doğru, İstikbal (Trabzon) ve Yeni Adana (Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İzzet Öztoprak, a.g.e., s.4-13.

12 Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989, s.10

13 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus (DH.KMS)*, nr. 52-5/71(1.1)

14 Valiliklere gönderilen bu telgraf metni şu şekildedir: "*Hükümet mürevvic-i efkâr olmak üzere Yeni Gazete'yi intihâb etti. Bu mahrem tutulmak üzere icâb eden zevâd nazârında teşebüsât icrâsıyla oradan bu gazeteye ellî abone tedârik-î esbâbını te'min buyurmanızı ricâ ederin*".

15 Mürevvic-i Efkâr: Benimsenen düşünceler

16 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(3)

rihli ve 5366 numaralı yazıda, Hükümet yanlısı Yeni Gazete'nin kendisine verilen görevde başarılı olabilmesi için maddi yönde desteklenmesi gerektiği ve bu amaçla nezarete ait bütün resmi ilanların bu gazetede yayımlanmasının sağlanması istenmektedir. Yine aynı yazıda, diğer resmi kurumlarında ilanlarının bu gazeteye vermeleri için gerekli yerlere emir verilmesi istenmektedir. Önemli gördüğümüz bu belgenin yeni harflere çevrilmiş metni aşağıdaki şekildedir:

Adliye Nezâreti Ceflesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Hükümetin mürevvec-i efkâr u âmâli olmak üzere Yeni Gazete intihâb edilmiş ve deruhte ettiği vazife makrûn-ı muvaffakiyet olması için dermiyân eylediği teklifâtta taraf-ı âcizânemden kabul olunmuşdur. Teklifât-ı mezkûre meyânında icrâ dâ'iresi i'lânâtının bu gazete ile neşrî için icâb edenlere emr-i i'tâ buyrulması mutemennâdır. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. 12 Mayıs 335

Dâhiliye Nâzırı¹⁷

Yeni Gazete'nin Hükümet tarafından yönlendirildiğini ortaya koyan diğer bir çalışma ise abone çalışmalarında devlet görevlilerinin kullanılmış olmasıdır. Dâhiliye Nezâreti, söz konusu gazeteye maddi destek sağlamakla kalmamış, devletin valileri aracılığıyla abone çalışmalarına yardımcı olmuş ve bu çalışmalarla ilgili yazışmalarda aktif rol oynamıştır. Ayrıca Yeni Gazete ile ilgili yazışmaların Dâhiliye Nezâreti, Evrâk Müdüriyetinde kayıt altına alınması da¹⁸ hükümetin ve özellikle Dâhiliye Nezâretinin bu konuyla yakın ilgisini göstermektedir¹⁹.

17 BOA, DH.KMS, nr.52-5/71(2)

18 BOA, DH.KMS, nr.52-5/71(4,5,9)

19 Çok sayıda örneği bulunan bu kayıtlardan bir tanesi şu şekildedir. "Evrak Müdüriyeti. 20 Mayıs 335 tarihli tahrirât 22 Mayıs 67 numroyla kalem-i mahsûs müdüriyetine tevrih edildiği kayden ma'ruzdur".

3. Abone Çalışmaları

İstanbul Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda yaşadığı siyasi bunalım ve Türklerin geleceğiyle ilgili çok önemleri kararları içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalaması sonucu, Anadolu'da büyük bir itibar kaybına uğradığı düşünülecek olursa böyle bir gazetenin seçilmiş olmasının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Yeni Gazete'yle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmakta olan İstanbul Hükümeti'nin bu gazetenin abone sayısını artırmak için devletin bütün olanaklarını sonuna kadar kullandığını, devlet memurları ve özellikle valiler üzerinde baskı kurduğunu, onları abone olmaya zorladığını eldeki belgeler açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Verilen emirler doğrultusunda her vali en az 50 abone bulmak zorunda bırakılmıştır²⁰. Anadolu'da yapılan abonelerden toplanan abone bedellerinin Tasvir-i Efkâr²¹ gazetesini aracılığıyla İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır²².

Hükümetin Yeni Gazete'nin abone çalışmalarında ne kadar etkin bir rol oynadığını ortaya koymak için, abone çalışmalarının yapıldığı vilâyetlerden Dâhiliye Nâzirliğine gönderilen ve bu çalışmaların çok ayrıntılı bir şekilde ele alındığını gösteren bir yazışma örneği aşağıdaki şekildedir:

20 Bkz. Ek:2

21 Yeni Gazete ile böyle bir ilişki içerisinde olduğu söz konusu yazışmada anlaşılan Tasvir-i Efkâr gazetesi; ilk olarak 1862'de Şinasi, 31 Mayıs 1909 tarihinde Ebûzîya Tefvik, 19 Ocak 1913 yılından itibaren oğulları Velit ve Talha tarafından yayın hayatını sürdürmüştür. Bir ara Tevhid-i Efkâr adını alan bu gazete, Mütâreke döneminin ağır şartları ve baskıları karşısında Ulusal Mücadele yanlısı bir çizgide yer almış ve önemli görevler üstlenmiştir. (Daha geniş bilgi için bkz. Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1989, 20-21; İzzet Öztoprak; a.g.e., Ankara 1981, s.4-5)

22 Sivas valisi imzası ile Dâhiliye Nezâreti Cefîlesine gönderilen 12 Ocak 1920 tarihli yazıda, vilâyete gelen söz konusu telgraf emirleri doğrultusunda çalışmalara başlandığı, abone olan bazı memurların abone bedellerinin Tasvir-i Efkâr gazetesi aracılığıyla gönderdiği açık bir şekilde yazılmaktadır. (BOA, DH.KMS, nr.52-5/71.25; Ayrıca bkz Ek:3)

Dâhiliye Nezâreti Celflesine

2811

227

Devletlü Efendim Hazretleri

Der-sa'âdetde münteşir (Yeni Gazete)'den merkez-i livâca bir senelik abone kaydedilmiş, 30 zâtın esâmîsini mübeyyin pusula leffen takdîm ve irsâl kılınmakla nâmlarına gazete irsâlâtına mübâşeret olunmuş ve senelik abone bedelinin bildirilmesi husûsunun matba'asını emr ü irâdesi ve 20 abone de başkaca mülhikât-ı livâdan yazılacağı esâmîsi bi'l-âhere arz u iş'âr edileceği arz olunur. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. 2 Mayıs 335

Kayseri Mutasarrıfı
Mühür²³

Yine bir başka yazışma örneğinde de açıkça görüleceği üzere, yeni Gazete'ye abone kaydedilen kişilerin isimleri, meslekleri ve hatta bürokrasideki makamları hiyerarşik bir sırada yazılarak merkeze ulaştırılmıştır. Bu konuyla ilgili bir yazışma örneğini, aşağıda vermek istiyoruz.

Dâhiliye Nezâreti Celilesine

2961

247

Devletlü Efendim Hazretleri

Der-sa'âdetde münteşir Yeni Gazeteye merkez-i livâdan bir senelik abone kaydedildiği 2 Mayıs 35 tarihli ve 2811 numrolu tahîrât-ı âcizîde arz edilmiş idi. Bunda merkeze merbût Erkilet nâhiyesinden iki zât abone edilerek isimlerini mübeyyin silsile leffen takdîm kılınmış ve şu halde abonelerin mikdârı otuzaltı zâta bâliğ olmağla altı zâta daha gazete irsâli hususunu arz buyrulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

8 Şa'bân-ı Şerîf 337
8 Mayıs 335

Kayseri Mutasarrıfı
Mühür ²⁴

Der-sa'âdetde münteşir Yeni Gazete'ye (Kayseri'den) abone kayd olunacak zevât esâmîsini mübeyyin cedveldir:

Kayseri Ma'ârif Müdîri Tevfik Bey
Kayseri Belediye Reîsi Rıfat
Kayseri Posta Merkezi Me'mûrı Tevfik Bey
Kayseri Muhâsebe Başkâtibi Cemal Bey
Kayseri Muhâsebe-i Husûsî Müdîri Ali Nuri Bey
Kayseri Defter-i Hakanî Me'mûrı Abdulaziz Bey
Kayseri Jandarma Kumandanı Binbaşı Hayri Bey
Kayseri Meclis-i idâre Başkâtibi Süleyman Efendi
Kayseri Polis Komiseri Ahmed Âsım Efendi

Tüccâr-ı mu'teberândan İmâm-zâde Ali Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan İmâm-zâde Reşîd Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan İmâm-zâde Mehmed Bey
Tüccâr-ı mu'teberândan Taşçı-zâde Hüseyin Bey
Tüccâr-ı mu'teberândan Petekçi-zâde Hüseyin Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Hacılarlı-zâde Mustafa Fahri Efendi

Kayseri Sühûlet Şirketi Müdîri Hacı Kâmil Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Kâtib-zâde Nuh Hacı Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Gönci-zâde Mustafa Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Alaybegi-zâde Mehmed Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Atçı-zâde Ahmed Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Hafızağa-zâde Cevad Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Karabey-zâde Mustafa Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Bıçakçı-zâde Mehmed Efendi

Meclis-i idâre livâsından Akçakayalı-zâde Rıfat
Kayseri ticâret odası reîsi eşrâfdan Nafiz Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan Dıraz-zâde Reşid Efendi
Tüccâr-ı mu'teberândan İbrahim Safâ Efendi
Eşrâfdan Belediye A'zâsı Osman Efendi
Kayseri Anonim Şirketi Müdüri Kâmil Efendi²⁵

Abone çalışmalarıyla ilgili yazışmalara göre Yeni Gazete, yıllık, altı aylık ve üç aylık olmak üzere abone yapılmış ve her yerleşim biriminde abone yapılan kişilerin isimleri ve abone koşulları valilikler eliyle Dâhiliye Nâzırlığına ve oradan da gazete merkezine ulaştırılmıştır. Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla kısa sürede²⁶ Kayseri'den²⁷ 44, Erzurum'dan²⁸ 301, Diyarbakır'dan²⁹ 11 ve Van'dan³⁰ 10 olmak üzere yaklaşık 400 abone kaydı yapılmıştır.

Yeni Gazete'ye abone olanların genelde üst düzeyden başlamak üzere devlet memurları ve yörenin ileri gelenleri arasında seçildiği anlaşılmaktadır. Valiler, belediye başkanları, maarif müdürleri, muhasebe başkatip ve memurları, kumandanlar, meclis üyeleri ve öğretmenler, ticaret odalarının başkanları, önemli şirket yöneticileri bunlar arasında sayılabilir³¹. Sayıları az olmakla birlikte halktan bazı kişilerin abone oldukları, ancak meslek ve toplum içindeki konumlarına bakıldığında bunların da

25 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(11)

26 Yazışmalardan anlaşıldığına göre, İstanbul Hükümeti'nin Yeni Gazete ile ilgili bu çalışmaları, Nisan ayının sonlarında (20 Nisan 1919) Dahiliye Nezareti'nin valiliklere gönderdiği emirlerle başlamış ve yaklaşık dört ay (17 Ağustos 1919) sonra bu gazetenin yayın hayatından çekilmesiyle sona ermiştir. Ancak valilerden gelen yazılara bakılacak olursa, bazı bölgelerde ve özellikle daha küçük yerleşim birimlerinde bu yöndeki çalışmaların gazetenin kapandığı tarihten sonra da devam ettiği söylenebilir.

27 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(10,18,23)

28 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(16)

29 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(20)

30 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(11)

31 Konuyla ilgili yazışmalar incelendiğinde, devlet memurları, tüccarlar, önemli şirket sahipleri ve varlıklılar dışında, örneğin sade vatandaşlar arasında hiçbir abone rastlayamadık. Bu durum, ekonomik ve sosyal nedenlerin yanında, yöneticilerin kaybettikleri saygınlıklarını tekrar elde etme ve etkinlik kurma çabasının bir sonucu olarak açıklanabilir.

daha çok halk üzerinde etkili olabilecek, varlıklı ve aynı zamanda saygın insanlar olduğu görülmektedir³².

Belgelerden elde ettiğimiz bilgilere göre, Yeni Gazete'ye abone sağlamak için seçilen bölgeler arasında, İstanbul'un batısında³³ Edirne, Orta Anadolu'da Kayseri, Güney ve Doğu Anadolu'da bir çok il bulunmaktadır³⁴. Bunlar arasında abone çalışmalarının en yoğun olarak yürütüldüğü yerler Adana, Ayıntâb, Bitlis, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Kayseri, Maraş, Sivas, ve Van'dır. Abone çalışmaları bu illere bağlı yerleşim birimlerinde de aynı hızla sürdürülmüştür³⁵. Ancak, kongre çalışmalarının sürdürüldüğü Erzurum'da temin edilen abone sayısı yüksek olmasına rağmen, Sivas valisi imzası ile Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen 12 Ocak 1920 tarihli bir yazıda; yazışmaya konu olan gazete ile ilgili gerekli emirlerin verildiği ve özellikle kazalardan bir kısım abonenin kaydedildiği fakat gazetenin bir iki haftadan sonra ulaşmadığı şikayet edilmektedir. Sivas'ta yapılan abone çalışmalarında başarılı bir sonuca ulaşılmadığı, kazalarda çok az sayıda abone kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Propaganda amacıyla kongre merkezlerine yönelik yapılan bu faaliyetlerin Mustafa Kemal Paşa tarafından yürütülen ulusal çalışmalarını engellemeye yönelik olduğu açıktır. Erzurum'da elde edilen başarıya Sivas'ta ulaşamaması ise, Mustafa Kemal Paşa'nın henüz Amasya'da iken almış olduğu tedbirlerin etkili olmasıyla açıklanabilir³⁶.

32 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(14)

33 Trakya'da bu yöndeki çalışmalara üst düzey yöneticilerin ilgisiz kaldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, çatalca mutasarrıfı Mehmet Recep'in İstanbul'a gönderdiği bir yazıda, Yeni Gazete abone teminiyle ilgili şifreli bir telgrafa kayıtlar arasında rastlandığı ve bir işlem yapılmadığı, bundan sonra da yapılamayacağı konusunda açık bilgiler bulunmaktadır.

34 İstanbul Hükümeti'nin konuyla ilgili ilk yazışmalarına bakıldığında; Yeni Gazete'ye abone temin etme çalışmalarının bütün illere yönelik olduğu görülmektedir. Ancak merkeze gönderilen çalışma raporlarında bazı illerden hiçbir olumlu çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

35 Konuyla ilgili olarak Kayseri, Erzurum, Bitlis, Van valiliklerinden Dahiliye Nazırlığı'na gelen durum raporları için bkz. Ek: 4,5

36 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, Türk Tarih Kurumu Yay., Cilt:I, Ankara 1989, s.55

Yazışmalardan ortaya çıkardığımız bir başka önemli nokta ise, 1919 yılının Mayıs sonu ve Haziran başlarından itibaren İstanbul Hükümeti'nin bu çalışmalara ara vermiş olmasıdır. Dâhiliye Nâzırlığından valiliklere gönderilen telgraflarda³⁷ bu konuyla ilgili tutum değişikliği görülmektedir³⁸. Bütün valiliklerin abone çalışmalarına ara vermesi, yapılan abonelerle yetinilmesi gerektiği bildirilen bu yazılarda; ayrıca para işleriyle hiçbir surette ilgilenilmemesi şeklinde kesin emirler bulunmaktadır. Kayseri valiliğine gönderilen telgrafta ise toplanan abone bedellerinin ya sahiplerine iade edilmesi ya da bir an önce gazeteye ulaştırılması istenmektedir³⁹.

4. Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla ortaya çıkan ve Türklerin elinde kalan son toprak parçasını da yabancılara bırakmak anlamına gelen bu yeni siyasi gelişme karşısında; bir taraftan işgallerin başlaması diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkarak, ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan Türk insanını haberdar etmesi üzerine, İstanbul Hükümeti'nin bu yeni gelişmeleri anlatmakta zorlandığı görülmektedir. Kendi görüşlerini halka anlatmak ve bir anlamda benimsetmek ihtiyacı, İstanbul Hükümeti'ni böyle bir çalışma yapmaya ve Yeni Gazete'yi bu amaçla kullanmaya zorlamıştır. Maddi olarak doğrudan desteklenen bu gazetenin halka ulaşmasında bütün devlet olanaklarının kullanılması, devlet memurlarının abone çalışmalarında görev almaya ve abone olmaya zorlanması ilginçtir.

İstanbul Hükümeti ile bu gazete arasında böyle bir ilişkinin gündeme gelmesinin, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'na çıkması ve Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık çalışmalarını başlattığı günlere rastlaması, dikkat çekicidir. Ayrıca, abone çalışmalarının Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş Sa-

37 Bu telgraflardan bir tanesi şu şekildedir: "Toplanan parayı ya sahiplerine iade yâhûd matbaaya irsâl ile ba'denizin bu gibi işlerle kat'iyen meşgul olmayınız"

38 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(17.1, 19.2)

39 BOA, DH.KMS, nr. 52-5/71(21.1)

vaşı çalışmalarını yoğun bir şekilde yürüttüğü bölgelerde yoğunlaşması; ilçe ve hatta daha küçük yerleşim birimlerine kadar yayılması da anlamlıdır.

Yeni Gazete'nin Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık çalışmalarının başlatılmasından kısa bir süre sonra yayın hayatından çekilmesi, İstanbul Hükümeti'nin bu gazete ile amaçladığı hedefe ulaşmasına engel olmuştur. Erzurum Kongresi'nin başarılı bir şekilde toplanması ve ulusal amaçlar doğrultusunda olumlu sonuçlara ulaşarak Sivas Kongresi hazırlıklarının büyük ölçüde tamamlanması üzerine, İstanbul Hükümeti ile bu gazete arasındaki ilişkilerin zayıfladığı anlaşılmaktadır.

İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN PROPAGANDA
FAALİYETLERİ VE YENİ GAZETE

487

EK : 3

داخله نظامی قلم مخصوص مدیری				میشی	مردی	اوراق شوی نومردی
16			الحمد لله رب العالمین محمد و آله و صحبه اجمعین			
				تاریخ نویسی	تاریخ تسوید	تاریخ نومردی
				15/11/1304		

حکومت
مکتوبه روح افکار اوغداورده کی قیزان ایشیاند...
ایرانی اودده بر قلم اداورده...
[...]

(ستون)

رونده قلم حفزی

حکومت روح افکار و اماکی اوغداورده...
ایرانی اودده بر قلم اداورده...
[...]

ایرانی اودده بر قلم اداورده...
[...]

EK : 6

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَالطَّارِقِ
 شَهْرُ رَجَبِ

ع ١٤٤٤ هـ : بى قىزى ايمجه بوز دىق سىبىز قىتبه ايشه وبعبه وراقى مراضى القىنه ايمجه
 حوض بىبى كوز قىتبه ودىق اسكازى ايمجه اولمى ايمجه قىتبه بىبى قىتبه وبعبه
 دىق ايمجه
 ايمجه (١٤٤٤ هـ)

قلم محمد ايلغازى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَالطَّارِقِ
 شَهْرُ رَجَبِ

بى قىزى ايمجه ايمجه بوز دىق سىبىز قىتبه ايشه وبعبه وراقى مراضى القىنه ايمجه
 حوض بىبى كوز قىتبه ودىق اسكازى ايمجه اولمى ايمجه قىتبه بىبى قىتبه وبعبه
 دىق ايمجه
 ايمجه (١٤٤٤ هـ)

قلم محمد ايلغازى
 ١٤٤٤
 ايمجه